

Απολογισμός ταξιδιού του Ομίλου στη Βόρεια Μακεδονία

Εισαγωγικά

Ο Όμιλος για την Ιστορική Εκπαίδευση στην Ελλάδα οργάνωσε ένα πολλαπλώς ενδιαφέρον οδικό ταξίδι στη Βόρεια Μακεδονία από 3 έως 7 Ιουλίου 2026, στο οποίο

συμμετείχαν μέλη και φίλοι του. Η όλη εμπειρία αποδείχθηκε πολύ αξιόλογη και παραγωγική και λειτούργησε συνεκτικά για τον Όμιλο. Επισκεφθήκαμε την Οχρίδα, τη Στρούγκα (όπου διαμείναμε τρεις βραδιές), το Γκόρνο Νέρεζι, τα Σκόπια (όπου περάσαμε και μια νύχτα) και

την Μπίτολα, ενώ στις δύο τελευταίες πόλεις είχαμε γόνιμες συναντήσεις με δύο συναδέλφους καθηγητές Ιστορίας.

Ας σταθούμε για λίγο στους σταθμούς μας:

Οχρίδα

Η Οχρίδα (παλιότερα Αχρίδα), η πεντακάθαρη με τα ανανεούμενα, λάμποντα και δροσερά νερά λίμνη, με τον πλούσιο βιότοπο, με τις βάρκες, τους βαρκάρηδες και τους ψαράδες, όμορφη, γαλήνια, μοιράζεται ανάμεσα στη Βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία (αντικρίζεις το Πόγραδετς απέναντι), επικοινωνεί υπόγεια με τις τριεθνείς Πρέσπες, αντιμετωπίζεται -και δίκαια- ως θάλασσα και στις όχθες της φιλοξενεί όμορφες παραλίες, λουόμενους και ομπρέλες. Η παράκτια κρουαζιέρα αποκάλυψε πολλές ακόμα γραφικές πτυχές, καθώς και μια από τις ιστορικές επαύλεις του Τίτο.

Η Οχρίδα, η αμφιθεατρικά χτισμένη παλιά πόλη, η όμορφη, η προστατευόμενη από την UNESCO ως φυσικό και πολιτιστικό μνημείο, με τη μακεδονίτικη αρχιτεκτονική (λιθόχτιστα σπίτια με ξύλινα στοιχεία και σαχνισιά), τα πλακόστρωτα καλντερίμια, με το αρχαίο θέατρο και τις 365 κάποτε

εκκλησιές, τη βυζαντινή παράδοση, με τους αδελφούς Μεθόδιο και Κύριλλο να δεσπόζουν ως υπερμεγέθη αγάλματα στην παραλίμνια πλατεία, με τα μαργαριτάρια από λέπια ενδημικών ψαριών, ενδημικά και αυτά, είναι μοιραία τουριστική με τα πολλά καφέ και τα ρεστοράν της.

Η Στρούγκα, η παραλίμνια πόλη με τον ποταμό Ντριμ (Τσρν Ντριμ, Μαύρο Δρίνο) να την διασχίζει, όχι εκβάλλοντας στη λίμνη, αλλά πηγάζοντας από αυτήν να οδεύει προς την Αδριατική αφού ενωθεί με τον Λευκό Δρίνο, η πόλη με τον κυρίαρχα νεανικό

πολυπολιτισμικό πληθυσμό, μας χάρισε πανέμορφες εικόνες πρωινής γαλήνης στη λίμνη και βραδινής ψυχαγωγίας πλάι στον ποταμό.

Η Οχρίδα, η ευρύτερη περιοχή με τον παραλίμνιο νεολιθικό οικισμό της, τους εθνικούς δρυμούς, τα δάση δρυός και τα οπωροφόρα, με τα (παν-νόστιμα) κεράσια, τα κορόμηλα και τα βερίκοκα σε υπεραφθονία, με τους πάγκους των ντόπιων έξω από κάθε σπίτι, μας πρόσφερε καταπραΰντικές εικόνες στις μετακινήσεις μας.

Ο Όσιος Ναούμ, δεν είναι μόνο το μοναστήρι των αρχών του 10^{ου} αιώνα με τις μεσαιωνικές τοιχογραφίες και την πανοραμική θέα στη λίμνη, αλλά και το ευρύτερο μαγευτικό τοπίο, με τη δροσιά και το πράσινο, με τις εντυπωσιακές πηγές του Ντριμ και τα παγώνια, μεγαλοπρεπή και ελεύθερα (κοσμούν και το χαρτονόμισμα των 10 δηνάρων), αλλά και τα καφέ και τα τουριστικά σουβενίρ, πάντα (όπως και παντού αλλού) με την ονομασία Μακεδονία και συχνά με στοιχεία αλυτρωτισμού (το αστέρι της Βεργίνας ή και τον χάρτη της λεγόμενης Μακεδονίας του Αιγαίου με τη Θεσσαλονίκη, το Κιλκίς και τη Χαλκιδική εντός του).

Γκόρνο (Άνω) Νέρεζι

Η όμορφη εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονα στο χωριό Γκόρνο (Άνω) Νέρεζι κοντά στα Σκόπια με θέα στην πόλη και την κοιλάδα, χτισμένη τον 12^ο αιώνα επί δυναστείας Κομνηνών, είναι ιστορημένη με θαυμάσιες νωπογραφίες, βυθισμένες σε ένα

εντυπωσιακό μπλε, που θεωρούνται προάγγελοι της Αναγέννησης, αφού ξεφεύγουν από την αυστηρή ακαμψία των παλιότερων βυζαντινών μορφών και εκφράζουν συναισθήματα, ιδίως στην περίφημη σκηνή του επιτάφου θρήνου με τη συντετριμμένη Παναγία να κρατά

το σώμα του Χριστού.

Σκόπια

Τα Σκόπια θα μπορούσαν να είναι μια όμορφη βαλκανική πρωτεύουσα, με το πράσινο και τα πάρκα της, με τους πλατιούς δρόμους -χαρακτηριστικά των πόλεων του υπαρκτού σοσιαλισμού-, με τις πέτρινες γέφυρες στον ποταμό Βαρδάρη / Αξιό, με τις απλές γειτονιές, τα δρομάκια και τους πεζοδρόμους με τα μεζεδοπωλεία και τα μπαρ,

που το βράδυ φωτίζονται και φορτίζονται από νεανική ορμή. Θα μπορούσαν, αν το κέντρο της πόλης δεν είχε τραυματιστεί σοβαρά από το σκανδαλώδες πρόγραμμα «Σκόπια 2014» (μολονότι τα έργα ξεκίνησαν από το 2007), έμπνευσης του τότε ηγέτη Γκρούεφσκι, σκανδαλώδες οικονομικά και αισθητικά (αλλά και ιστορικά), αφού αλλοίωσε τη φυσιογνωμία της πόλης και κόστισε αστρονομικού ύψους ποσά. Ο Γκρούεφσκι

καταδικάστηκε για διασπάθιση και υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος, πλην κατέφυγε στην Ουγγαρία του Όρμπαν και προς το παρόν φυγοδικεί. Τα εκατοντάδες εκατομμύρια που σπαταλήθηκαν / φαγώθηκαν από το πρόγραμμα μετασχημάτισαν την ευρύτατη περιοχή του κέντρου σε ένα φαραωνικό, υπερφορτωμένο πεδίο με εκατοντάδες αγάλματα και προσθήκες - προσόψεις κτιρίων με κίονες και ψευτο-νεοκλασικά αετώματα φτιαγμένα από πολυεστέρα και νοβοπάν που δίνουν την ψευδή εντύπωση μαρμάρου και καταρρέουν συν τω χρόνω, με αψίδα θριάμβου, με λιοντάρια, με τον Μεγαλέξανδρο να μάχεται τον ουρανό στην κεντρική πλατεία (που για να γίνει ξεριζώθηκαν τα δέντρα, ενώ το χρώμα και τα χαλίκια αντικαταστάθηκαν από τσιμεντένιες πλάκες), την Ολυμπιάδα να τον κυοφορεί, να τον θηλάζει, να τον αγκαλιάζει και να τον προσέχει στις διαδοχικές εικόνες της παιδικής του ηλικίας, τον Φίλιππο και τον Ιουστινιανό, αλλά και τον τσάρο Σαμουήλ Β΄ της Βουλγαρίας, τις γέφυρες να στενάζουν από αγάλματα δεξιά κι αριστερά, η μια με αρχαίες προσωπικότητες, η άλλη με σύγχρονους εκπροσώπους του πολιτισμού της χώρας. Το όλο σχέδιο εντασσόταν σε μια εθνικιστική προσπάθεια κατασκευής ταυτότητας και σύνδεσης με το αρχαίο μακεδονικό παρελθόν.

Η Συμφωνία των Πρεσπών προέβλεπε την τοποθέτηση επανορθωτικών πινακίδων για όσα πρόσωπα προέρχονταν από την αρχαία ελληνική ιστορία με τη φράση *«ανήκει στην αρχαία ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό και στην παγκόσμια πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά»*. Από τα αγάλματα των προσώπων της αρχαιότητας στη μία γέφυρα έχουν αφαιρεθεί όλες οι παλιές πινακίδες, αλλά μόλις τέσσερις έχουν αντικατασταθεί – τα άλλα στέκουν στην αθέλητη ανωνυμία τους για να κυκλοφορούν ινκόγκνιτο στους αιώνες. Στο υπερμέγεθες άγαλμα του Αλέξανδρου, με την τυπικά επίσημη ονομασία «έφιππος πολεμιστής», η επανορθωτική πινακίδα έχει μουντζουρωθεί τόσο ώστε είναι αδύνατον να διαβαστεί. Τα Σκόπια είναι μια ξεχωριστή εμπειρία από πολλές απόψεις.

Μια παρένθεση: Τέτοβο

Στη διαδρομή από τη Στρούγκα προς τα Σκόπια διανύσαμε μια εκτεταμένη περιφέρεια, το Τέτοβο και τα περίχωρά του, όπου επικρατεί εμφαντικά το αλβανικό και μουσουλμανικό στοιχείο, με τις αλβανικές σημαίες να βρίσκονται παντού και όχι μόνο

σε ιδιωτικούς χώρους -κάτι σαν κράτος εν κράτει. Πράγματι, η περιοχή υπήρξε το κέντρο επανειλημμένων αποσχιστικών κινήσεων και συγκρούσεων κυρίως στις αρχές της χιλιετίας με προοπτική την ένωση με την Αλβανία. Πέραν της συγκεκριμένης περιοχής, ωστόσο, υπήρχε η αίσθηση ότι επισκέπτεσαι ένα μουσουλμανικό κράτος, μολονότι η επικρατούσα θρησκεία είναι η χριστιανική ορθόδοξη, καθώς -εκτός από τα πολλά τζαμιά- συναντάς πολλές γυναίκες με μαντίλες, πολλές από τις οποίες βέβαια είναι τουρίστριες, κυρίως προερχόμενες από την Τουρκία, δεδομένου ότι, όπως μάθαμε, υπάρχει σημαντική διείσδυση, οικονομική και πολιτιστική, του Ερντογάν στη χώρα.

Μπίτολα

Η Μπίτολα (ή τα Μπιτώλια - Βιτώλια ή Μοναστήρι) ήταν ίσως η πιο γοητευτική πόλη από αυτές που επισκεφθήκαμε στη Βόρεια Μακεδονία, με τα απομεινάρια από το αδιαμφισβήτητο και ακμάζον αστικό, εμπορικό, πολιτικό, πολιτιστικό, εκπαιδευτικό παρελθόν της να είναι ακόμα ορατά. Πόλη με έντονο ελληνικό (κυρίως βλάχικο) στοιχείο κατά τον 19ο αιώνα, πόλη με τα 12 ευρωπαϊκά προξενεία (λίγα από τα οποία παραμένουν), η πόλη με τα πολλά εκπαιδευτήρια (ελληνικά, βουλγαρικά, ρουμανικά, σερβικά, γαλλικό), πόλη πλούσιας παράδοσης και πνευματικής & οικονομικής δραστηριότητας (πρωτεύουσα, άλλωστε, βασιλείου και βιλαετίου), ήταν η επιλογή του αρχιστράτηγου & μετέπειτα βασιλιά Κωνσταντίνου για την κατάληψη / απελευθέρωσή του κατά τους Βαλκανικούς πολέμους (όπως το είχε υποσχεθεί στους Έλληνες αστούς της), αλλά διατάχθηκε από τον Βενιζέλο να μην το επιχειρήσει (με το περίφημο τηλεγράφημα “Σας το απαγορεύω”), αφού επιλέχθηκε η (πολύ λιγότερο ελληνική τότε, αλλά πολύ περισσότερο στρατηγική) πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη. Η πόλη με τον

πεζοδρομημένο "πλατύ δρόμο" (Shirok Sokak), την οδό Τίτο (τον οποίον εξακολουθεί να τιμά) με τα πολυάριθμα καφέ και τη νεανική ζωή, η πόλη των αδελφών Μίλτου και Γιαννάκη Μανάκη, διάσημων φωτογράφων και πρώτων Βαλκάνιων κινηματογραφιστών, στο όνομα των οποίων

θεσπίστηκε διεθνές κινηματογραφικό φεστιβάλ (φέτος θα γίνει το 47ο Manaki Brothers Festival), που μάλιστα έχει κατοχυρώσει και την ένθεση αστεριών στην εντόπια "λεωφόρο της δόξας" σε σημαντικούς ανθρώπους του κινηματογράφου -μεταξύ των οποίων είδαμε και εκείνο προς τιμήν του Γιώργου Αρβανίτη. Η πόλη της Στρατιωτικής Ακαδημίας όπου φοίτησε ο Κεμάλ και σήμερα έχει μετατραπεί σε Μουσείο του καθώς και Μουσείο της πόλης, πλην εντελώς ανεπαρκές, η πόλη με το πολυπολιτισμικό χρώμα, τις δύο ορθόδοξες & τη μία καθολική εκκλησία, καθώς και τα τρία τζαμιά, τον Σύλλογο "Πελαγονία" που διδάσκει τα ελληνικά σε 100 μαθητές και που είχαμε τη χαρά να επισκεφθούμε και να συνομιλήσουμε με τον πρόεδρό της. Η πόλη με τον

ποταμό Ντράγκορ / Υδραγόρα, τα εξαιρετικά αρχιτεκτονημένα κτίσματα, άλλοτε περιποιημένα, άλλοτε ξεφτισμένα, πόλη χαμηλής δόμησης και χαμηλών τόνων, πόλη που αποπνέει ηρεμία και αλλοτινή μεγαλοσύνη.

Τα εκπαιδευτικά

Στο ταξίδι μας συναντήσαμε δύο αξιόλογους και ευγενικούς καθηγητές Ιστορίας, τον Mire Mladenovski, πρώην πρόεδρο της Euroclio, που διδάσκει σε Δημοτικό σχολείο στα Σκόπια, και τον Iljo Trajkovski, που διδάσκει Ιστορία σε Λύκειο στην Μπίτολα, το οποίο μάλιστα επισκεφθήκαμε. Οι δύο συνάδελφοι μας πληροφόρησαν αδρομερώς τόσο για τη διδασκαλία της Ιστορίας στη χώρα τους όσο και για το εκπαιδευτικό τους σύστημα.

Στη Β. Μακεδονία η πρωτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει 9 τάξεις στο Δημοτικό, ενώ η δευτεροβάθμια (που ονομάζεται Γυμνάσιο, αλλά αντιστοιχεί στο δικό μας Λύκειο) έχει 4. Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι υποχρεωτικές. Παραδόξως, υπάρχουν κριτήρια για την εισαγωγή στο Γυμνάσιο. Το σχολείο του Ίλιο στην Μπίτολα, το οποίο είδαμε από κοντά, προσομοιάζει στα δικά μας Πρότυπα, όπου οι μαθητές/τριες εισάγονται κατ' αρχήν με τον βαθμό του Δημοτικού (και μόνο για την υποβολή της αίτησης προαπαιτείται τουλάχιστον 7), ενώ στη συνέχεια, εφόσον υπάρχουν ισοβαθμίες ή πολλές αιτήσεις (το πιθανότερο) δίνουν εξετάσεις. Για την κατ' αρχήν αντιφατική συνύπαρξη της υποχρεωτικότητας με τα κριτήρια εισαγωγής, πληροφορηθήκαμε ότι αφενός υπάρχουν σχολεία με χαμηλότερα κριτήρια, αφετέρου υπάρχουν διάφοροι τύποι Γυμνασίων, όπως τεχνικά ή καλλιτεχνικά. Το σχολείο που

επισκεφθήκαμε πάντως με την ονομασία «Τίτο», την οποίαν διατήρησαν για λόγους ιστορικότητας, ήταν κτιριακά υποδειγματικό, ενώ είχε πολλούς/ές απόφοιτους μέλη διεθνών ακαδημιών και γενικά μαθητές/τριες με πολλές διακρίσεις.

Η Ιστορία διδάσκεται κατά βάση με χρονολογική και σπειροειδή προσέγγιση, αλλά υπάρχει και θεματική, ενώ περιλαμβάνει την παγκόσμια & ευρωπαϊκή ιστορία, την περιφερειακή (Βαλκάνια) και την εθνική. Η διδασκαλία ξεκινά στην 4η Δημοτικού, όπου το μάθημα ονομάζεται, όπως και στην 5η και στην 6^η, Ιστορία και Κοινωνία, που εξειδικεύεται ως εξής: 4η: Η χώρα μου, 5η: Μελετώντας το παρελθόν, 6η: Αρχαία Ιστορία, ενώ στις 7^η, 8^η και 9^η ονομάζεται Ιστορία, που κατανέμεται αντίστοιχα ως: Μεσαιωνική, Νεότερη, Σύγχρονη. Στη δευτεροβάθμια στην 1^η τάξη εφαρμόζεται θεματική προσέγγιση με 4-5 θέματα από όλες τις περιόδους, στη 2^α διδάσκουν Μεσαιωνική, στην 3^η Νεότερη και Σύγχρονη, ενώ στην 4^η είναι μάθημα επιλογής και αφορά την εθνική ιστορία. Από την 6^η τάξη μέχρι το τέλος της δευτεροβάθμιας οι ώρες διδασκαλίας είναι 72 τον χρόνο, αλλά στην 5^η τάξη είναι 25 και στην 4^η μόλις 6.

Παρά την κατανοητή αυτοσυγκράτησή τους στα δύσκολα θέματα που σχετίζονταν με το «μακεδονικό», ομολογήθηκε ότι τίποτε δεν έχουν αλλάξει ουσιαστικά πολλά πράγματα στη διδασκαλία μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών -αφού, όπως ξέρουμε, δεν συγκροτήθηκαν ποτέ οι μεικτές επιτροπές που θα δούλευαν πάνω στο περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων, όπως προβλεπόταν, μετά την πολιτική αλλαγή και στις δύο χώρες.

«Συνεχίζω να λέω αυτά που έλεγα» είπε ο Μίρε, συμπληρώνοντας ότι θεωρούν εαυτούς απογόνους των ντόπιων στην περιοχή, δηλαδή των αρχαίων Μακεδόνων, σε ανάμειξη με Σλάβους.

Απέφυγε, πάντως, να γίνει

περισσότερο συγκεκριμένος ως προς το περιεχόμενο, επικαλούμενος και το ρητό «όποιος δεν μπορεί να σου προσφέρει ένα καλύτερο μέλλον, σου προσφέρει ένδοξο παρελθόν», και περισσότερο κινήθηκε στο πώς πρέπει να διδάσκεται η Ιστορία (ως εργαλείο και όχι ως όπλο, με εστίαση σε ό,τι ενώνει και όχι σε ό,τι χωρίζει), ενώ μας εξήγησε αρκετά για τη δομή των σχολείων και την κατανομή της Ιστορίας στις τάξεις, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο Μίρε μας έφερε για να ξεφυλλίσουμε και δύο σχολικά βιβλία Ιστορίας, αυτό της 6^{ης} τάξης για την αρχαιότητα και αυτό της 7^{ης} για το Βυζάντιο. Είδαμε την πλούσια εικονογράφηση και πολλά για την αρχαία ελληνική ιστορία, μοιραία -λόγω γλώσσας- χωρίς πρόσβαση στο περιεχόμενο τη στιγμή εκείνη. Από τον Έλιο μάθαμε ότι διδάσκουν εκτενώς τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, που μάλιστα φτάνει μέχρι τον Σημίτη τουλάχιστον, όπως κάνουν και με την ιστορία όλων των βαλκανικών κρατών. Ωστόσο, τον γιουγκοσλαβικό εμφύλιο -πολύ πρόσφατο άλλωστε- δεν τον αγγίζουν, καθότι είναι ένα θέμα που εξακολουθεί να διχάζει και να προκαλεί ισχυρά πάθη. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι διαθέτουν παράλληλα σχολεία, όπως τα ονομάζουν, όπου τα μαθήματα (με το ίδιο πρόγραμμα σπουδών και τα ίδια βιβλία) διδάσκονται σε διαφορετικές γλώσσες για τις μειονότητες του κράτους (πέραν βέβαια της υποχρεωτικής διδασκαλίας της σλαβομακεδονικής): αλβανικά, τουρκικά, σερβικά, ρομανί κ.ά. Για την εισαγωγή στα Πανεπιστήμια μετρά ο συνολικός βαθμός του Λυκείου από κοινού με απαιτητικές εθνικές απολυτήριες εξετάσεις. Μολονότι υπάρχει ενισχυτική διδασκαλία εντός του σχολείου, δεν λείπουν και τα ιδιωτικά φροντιστήρια, όπως και τα πολλά ιδιωτικά πανεπιστήμια, όπου *«για να πάρεις πτυχίο συχνά δεν είναι απαραίτητη η φοίτηση»*, όπως τόνισε χαμογελώντας ο Μίρε.

Οι εκπαιδευτικοί, που διδάσκουν μόνον ένα αντικείμενο, εργάζονται περισσότερο από όσο στην Ελλάδα, αφού οι διακοπές είναι πολύ πιο περιορισμένες. Την περίοδο των Χριστουγέννων σταματούν μόνον την Πρωτοχρονιά, 7, 8 Ιανουαρίου (Χριστούγεννα και δεύτερη μέρα- σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο, που ακολουθούν) και 19 των Φώτων, το Πάσχα 2 μέρες, ενώ στις 6 Ιουλίου που τους επισκεφθήκαμε οι εκπαιδευτικοί ήταν στο σχολείο για διάφορες δουλειές, όπως και άλλο προσωπικό, π.χ. ένας νοσηλευτής που είδαμε εκεί. Σταματούν πάντως για 10 μέρες τον χειμώνα λόγω

χιονιού – ο Ίλιο μας είπε ότι αυτό γίνεται κυρίως για να εξοικονομούν χρήματα από τη θέρμανση. Διδάσκουν 21-23 ώρες.

Ο Ίλιο, που ανήκει στους παλαιότερους εκπαιδευτικούς και κατέχει συντονιστική θέση, διδάσκει 18 ώρες. Ο μισθός τους κυμαίνεται από 500 μέχρι 900 ευρώ ανάλογα με τα χρόνια προϋπηρεσίας. Βέβαια, το κόστος ζωής είναι πολύ μικρότερο από την Ελλάδα, ωστόσο μας είπαν ότι δυσκολεύονται.

Με τους έμπειρους συναδέλφους της γειτονικής χώρας έχουν υπάρξει και άλλες συναντήσεις στο παρελθόν (σε Βαλκανικά και Ευρωπαϊκά συνέδρια), έτσι ώστε έχει οικοδομηθεί μια σχέση αλληλοσεβασμού και αλληλοεκτίμησης που εδραιώθηκε με κοινές δράσεις σε καιρούς πραγματικά δύσκολους.

Επιλογικά

Η εκδρομή αποτέλεσε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εμπειρία από πολλές απόψεις. Εκτός του ότι γνωρίσαμε και σε πολλές περιπτώσεις απολαύσαμε το φυσικό και αστικό περιβάλλον, ήρθαμε σε επαφή με τη δημόσια ιστορία και την πρόσληψη του παρελθόντος, αλλά και την πολιτική του παρόντος, ενώ επικοινωνήσαμε και με την εκπαιδευτική πλευρά. Την ίδια ώρα, είχαμε την ευκαιρία να γνωριστούμε καλύτερα μεταξύ μας, να διευρύνουμε την ακτινοβολία του Ομίλου, να συναναστραφούμε νέες/ους και ενδιαφέρουσες/οντες συναδέλφους. Το ταξίδι αυτό, που υπήρξε τόσο ενδιαφέρον και διασκεδαστικό όσο και επιμορφωτικό, μας ενέπνευσε για μελλοντικούς ανάλογους σχεδιασμούς, αφού θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γνωρίσουμε πρώτα τους γείτονές μας και να γευτούμε αυτή τη συχνά ενοχλητική, δυστυχώς, για πολλούς Έλληνες πολιτισμική εγγύτητα των Βαλκανίων.